

לשוננו לעם

עורך: חיים א' כהן

מתוך

כרך נא-נב, תש"ס-תשס"א

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

האנגלית מבעד לעברית על סדר המילים במשפט

הנושא לפני הפועל

במשפטים באנגלית של ימינו חייב הנושא ("מה שעליו מדובר") לבוא לפני הפועל. לא כן היה בשלביה הקדומים של האנגלית. בימים ההם יכול היה הנושא לבוא גם אחרי הפועל, כמו בלטינית. מה קרה? – בשלבים הקדומים של השפה לכל גוף (אני, אתה, הוא) ולכל מספר (יחיד ורבים) הייתה קיימת באנגלית צורת פועל מיוחדת. אבל במשך השנים פחת השימוש בצורות הפועל המגוונות, וצורת פועל אחת בלבד החלה משמשת לכל הזמנים, לכל הגופים, ביחיד וברבים (רק בהווה פשוט נותר הבדל בין גוף שלישי ביחיד לשאר הגופים והמספרים המתבטא בהוספת *I/you/we/they give : s* אבל *(he/she/it gives*).

כאשר יש התאמה בגוף ובמספר (או גם במין – זכר ונקבה) בין הנושא ובין הפועל – אין הדובר חושש להשתמש בסדר מילים חופשי במשפט. כך הוא יכול להדגיש מה שהוא רוצה: בכל סדר מילים שיבחר ידע הקורא – לפי ההתאמה – מי הנושא במשפט. אם יבוא לנגד עיניכם, למשל, משפט כגון "עכבר צדה חתולה" או "חתול ראו הילדים" – האם יהיה לכם ספק מי צד את מי או מי ראה את מי? אבל כאשר השפה מאבדת את ההתאמה הזאת עליה לטפח אמצעי אחר שיוורה בדיוק מי מכל השמות שבמשפט הוא הנושא. כך נעשה סדר המילים באנגלית לסימן היכר הקובע מי הנושא: זהו השם הבא בדיוק לפני הפועל. באנגלית אם תאמר *a cat saw the children* תהיה משמעות המשפט הפוכה משל המשפט בעברית הנזכר לעיל.

לעומת זאת בשפה שיש בה צורות פועל מיוחדות לכל גוף, מספר ומין (כמו בעברית) אין צורך בסדר מילים נוקשה כמו באנגלית. שפה כזאת מאפשרת לדובריה לבחור בסדר מילים כרצונם. הסדר הוא חופשי, ונעשה לפי הדרך שהדובר רוצה להציג בה את דבריו. למשל, יש נטייה טבעית ומובנת שלא להרחיק את הפועל מתיאורי הפועל. והנה הרבה פעמים נוח לו לדובר להתחיל

* מאמר זה נדפס לראשונה ב"הארץ", "תרבות וספרות", מיום ל' בניסן תש"ס (5 במאי 2000), והוא מתפרסם כאן בשינויים אחדים.

את המשפט באיזה תיאור פועל. הדובר יהיה מעוניין במקרה כזה להביא את הפועל מיד אחרי תיאור הפועל. ומאחר שקיימת התאמה בין הנושא והפועל, הוא לא יחשוש שמא לא יהיה ברור לקורא מי הוא הנושא במשפט, שהרי הנושא יהיה ניכר בקלות בהיותו מותאם לפועל. מה שאין כן באנגלית. כאן חייב הנושא לבוא לפני הפועל, וגם אם התחלת את המשפט בתיאור (או במושא), את הפועל אתה חייב להביא דווקא אחרי הנושא.

בגלל מציאותן של צורות הפועל הרבות בעברית, לא כל מה שנאלץ דובר אנגלית לעשות חייב דובר עברית לעשות. אך רבים מדוברי העברית – במיוחד אלה שהיו חשופים יותר לשפה האנגלית – מעבירים לעברית את הרגלי סדר המילים שרכשו לעצמם באנגלית. וכך אנו מוצאים, למשל, בתרגום רב המכר החדש "הארי פוטר" (הוצאת פרוזה, ידיעות אחרונות וספרי עליית הגג; תרגמה: גילי בר הלל) משפטים עבריים רבים הפותחים בתיאור פועל אך הם בנויים לפי אילוצי האנגלית. במשפטים אלה ראוי היה להביא את הפועל מיד אחרי תיאור הפועל, ורק אחרי הפועל להביא את הנושא – מה שהדקדוק האנגלי אינו מרשה אף על פי שזהו הסדר הטבעי.

הנה לדוגמה: "מבעד ליער של כובעים שחורים **הארי ראה** את התלמידים" (חלק ב, עמ' 84). בעברית אין סיבה להביא את הפועל **ראה** אחרי **הארי**. להפך, מכיוון שהמשפט פותח בתיאור ("מבעד ליער של כובעים שחורים") ראוי שהפועל **ראה** יבוא מיד אחרי התיאור, היינו "מבעד ליער של כובעים שחורים **ראה הארי** את התלמידים".

בדומה לכך: "עד מהרה **להקת הנומים בשדה התחילה להתרחק**" (ב, עמ' 45), במקום הסדר הטבעי בשפה שיש בה נטיות פועל מפורטות, היינו "עד מהרה **התחילה להקת הנומים בשדה להתרחק**" (אין לחשוש מפיצול הפועל הראשי **להתרחק** מפועל העזר **התחילה**). הוא הדין במשפט "ואז **הארי הבין** ש..." (ב, עמ' 48) במקום "ואז **הבין הארי** ש..."

סימן היכר למושא

יתר על כן, באנגלית אבד גם סימן ההיכר של המושא ("מקבל הפעולה"). סימן זה היה בדרך כלל תוספת הגה כלשהי המצטרפת אל השם בסופו. בלטינית הייתה התוספת בייחוד העיצור m שצורף לשם. באנגלית נותר לזה רק שריד בדמות השינוי שחל בכינוי הגוף he, הנהפך ל-him כאשר הכינוי ממלא תפקיד של מושא. אם אין סימן מיוחד למושא, עלול כל שם להיחשב או לנושא או למושא! לכן התפתח באנגלית המנהג, שהפך לחוק, שהמושא חייב לבוא מיד אחרי הפועל.

לעומת זאת, בעברית לא זו בלבד שיש התאמת גוף מין ומספר בין הנושא לפועל (כמו שצוין לעיל), אלא שלפני המושא באה מילת היחס המיוחדת **את**

(אכן לא תמיד, אבל במקרים הנדרשים היא ישנה). מטעם זה לא חשוב איפה יובא המושא במשפט – אחרי הפועל, לפני הפועל או בכלל במנותק ממנו. בכל מקרה ברור לקורא כי שם שלפניו נמצאת מילת היחס **את** הוא המושא. והנה, סדר המילים המחויב באנגלית מבצבץ אף הוא בתרגום "הארי פוטר". כך הוא למשל במשפט המתורגם: "**מדי שנה** המצנפת העתיקה הזאת, כולה טלאים, פרומה ומלוכלכת, **מיינה** את התלמידים החדשים" (ב, עמ' 84) – כמה רחוק התיאור **מדי שנה** מן הפועל המתואר בו **מיינה**! בעברית אין סיבה להרחיק אותם זה מזה כפי שנאלצת האנגלית לעשות כדי להצמיד את הפועל אל המושא. הרי במשפט זה יש בעברית התאמה ברורה בגוף, במין ובמספר בין **מצנפת למיינה**, ויש גם סימן היכר מובהק למושא, היא המילה **את**. לכן משפט זה בעברית (כמו המונו משפטים אחרים בספר) ראוי לבוא בסדר הטבעי, היינו – "מדי שנה **מיינה המצנפת העתיקה**... את התלמידים החדשים".

התרגום היפה בדרך כלל של גילי בר הלל נפגם בשל "אנגלז" זה של העברית. פרט נוסף ראוי להעיר עליו כאן: שם מחברת הספר כתוב כך: "ג'יי קיי רולינג". ג'יי וקיי אינם שמותיה הפרטיים של המחברת – אלה הם שמות האותיות הרישיות של שמותיה הפרטיים, ובעברית ראוי היה לכתבם "ג'" ו"ק". והנה במקום האותיות העבריות שיצינו את ראשי התיבות של שמותיה הפרטיים של המחברת נכתבו השמות האנגליים של האותיות! מדוע ולמה? למתרגמת ולהוצאת הספרים המכובדת הפתרוניים. כתיבה מוזרה זו מחשידה את המתרגמת ברצון להידמות לאנגלית בכל דרך. זוהי מגמה מסוכנת, וככל שהספר נפוץ יותר וככל שהקוראים בו צעירים יותר, כן עלול סדר המילים המאולץ באנגלית והמיותר בעברית, כמו גם שמות זרים לאותיות האלפבית, להשפיע על הרגליהם הלשוניים בשפת אמם ואף להסתיר מהם את המיוחד שבכל שפה.